

Асаблівасці функцыянавання запазычанняў у гаворках Брэстчыны

Навуковае бласлаўленне займацца запазычаннямі ў народных гаворках я атрымала ад Еўдакіі Сцяпанаўны Мяцельскай, рупліўца-дыялектолага беларускай мовы. На ўсё жыццё ў мяне засталіся ўспаміны аб гэтай сціплай працавітай жанчыне.

Паводле нашых матэрыялаў (збору якіх нават сёння няма канца), сабраных на Брэстчыне, у гаворках маёй малой радзімы бытуе шмат запазычанняў, у тым ліку і з нямецкай мовы. Перыважае пры гэтым бытавая лексіка. Гэта назвы збудаванняў і іх асобных частак, прылад і предметаў гаспадарчага ўжытку, посуду, мэблі, адзення і ткацкіх вырабаў, упрыгожанняў, прадуктаў харчавання і шмат іншых.

Гісторыю семантычнага развіцця слоў нямецкага паходжання Брэстчыны прыходзіцца пачынаць з раскрыцця іх семантыкі як у мове-крыніцы, так і ў мове-пасрэдніцы.

Аналіз запазычанняў паказвае, што некаторыя з іх трапілі ў гаворкі непасрэдна з нямецкай мовы (у мове-пасрэдніцы такіх слоў або няма, або ўжываюцца з другім значэннем); *гамар* ‘малаток цяжкі’ – нов.-в.-ням. *Hammer* ‘малаток’; *гатэр* ‘станок для распілоўвання бяровенняў’ – нов.-в.-ням. *Gatter* ‘лесапільны станок’; *груца* ‘каша з ячных круп’ – нов.-в.-ням. *Grütze* ‘крупа; каша’; *трам*, *трама*, *трым* ‘бэлька; падоўжная бэлька, якая падтрымлівае папярочныя’ – нов.-в.-ням. *Tramm* ‘бэлька; *спарт.* бервяно, бум’, сяр.-н.-ням. *trama*, *tram* ‘бэлька’; *фэдэр* ‘паз у дошках падлогі’ – нов.-в.-ням. *Feder* ‘тэхн. шпонка; пружына; паз’; *шпаргель*, *шпаргеля* ‘спаржа’ – нов.-в.-ням. *Spargel* ‘спаржа’ (сустракаецца і *шпарага* з польскага *szparag*); *тыгель*, *тэгель* ‘скаварада з ручкай; невялікі гліняны гаршчок’ – нов.-в.-ням. *Tiegel* ‘тэхн. тыгель; гаршчок; скаварада з ручкай’, сяр.-в.-ням. *tigel*, *tegel* ‘гаршчок’ і інш.

Праз польскую мову пранікла значная частка слоў. Адзначым найбольш цікавыя з іх: *грац*, *граца* ‘матыка’ – польск. *graca* – сяр.-в.-ням. *kratz*, нов.-в.-ням. *Kratze*; *файка* ‘куруцельная трубка’ – польск. *faika* ‘куруцельная трубка, папяроса’ – нов.-в.-ням. *Pfeife* ‘куруцельная трубка; свісток; тэхн. шпулька’; *кобэлка*, *кобялка*, *кобылка* ‘кошык’ (магчыма, непасрэдна запазычана *кобэр*, *кубэр* ‘кошык’ з нов.-в.-ням. *Kober*); *кухоль*, *куфэль*, *кухель* ‘кубак’ – польск. *kufel* – сяр.-в.-ням. *küfel*; *пляцок*, *плецок*, *плацек* ‘блін, аладка, дранік’ – польск. *placek* ‘салодкі пірог; аладка, блін, ляпёшка’ – нов.-в.-ням. *Plätzchen* ‘мястэчка, маленькае месца; ляпёшка; круглае пячэнне’ і інш.

Цікавымі ў семантычных адносінах выступаюць запазычанні *фура* ‘фуфайка’; *фэстмэтэр* ‘вялікі і здаровы чалавек’, *обэрлюфт*, *обэрлюхт*,

обэрлюхта ‘фортачка’, *блюма* ‘плаксівы чалавек’, *пампух* ‘мячык, які моцна надуты’, *цымбал* ‘вялікі чалавек’, *шпул* ‘кола’, *рондэля* ‘тоўстая жанчына’, *шлям* ‘тарфянішча’, *ляк* ‘сок з капусты’ (у пераважнай большасці гаворак *ляк* ‘расол з-пад селядцоў’), *пушка* ‘карабок запалак; скрыначка; гліняны збанок з вузкай шыйкай і ручкай для вады; маленькі гаршчок з вузкім горлам’ і інш. Многія з пералічаных вышэй слоў маюць пераноснае значэнне, хаця, магчыма, некаторыя з іх сустракаюцца ў такім жа значэнні і ў мове-крыніцы.

Такім чынам, матэрыялы бытавой лексікі нямецкага паходжання паказваюць, што запазычаныя словы, як і ўвесь слоўнікавы састаў беларускай мовы, знаходзяцца ў працэсе пастаяннага развіцця і змен.